

Ankara Düşünceye Özgürlük Girişimi
24 Nisan 2019

1839-1915:

Ermeni Meselesinde Reform Konusu ve Bugün Açısından Önemi

Baskın Oran

baskinoran@gmail.com

www.baskinoran.com

Academia.edu

Mesele Başlıyor: D. Anadolu'da Çarpılmalar

Altyapının çarpılması:

- * Birinci Küreselleşmenin (Merkantilizm) çarpması: Ticaret yollarının değişmesi ve artık Anadolu üzerinden geçmemesi.
- * İkinci Küreselleşmenin (Sanayi Devrimi) çarpması: 1838 Ticaret Anlaşmaları.
- * **Üstyapının çarpılması: 1839 Tanzimat**
 - * Önemi: Millet-i Hakime, Millet-i Mahkume'yi kendisiyle eşit ilan eden 1839'u günümüze kadar hiç affetmedi.
- * **Kürtlerin Çarpılması: 1847 →:**
 - * 1806-1847 feodal isyanlarda Bedirhan Bey yenilip sürülünce, zaten fakr-u zaruret içindeki Kürdistan'da kaos + Şeyhler dönemi fanatizmi → Kürtler Altın Yumurtlayan Tavuk'u kesmeye başladılar
- * **Çerkeslerin Çarpılması: 1859 →**
 - * Şeyh Şamil Ruslara yenilince, Osmanlı'ya perperişan ama hiyerarşileri ve silahlarıyla göç eden Çerkesler, karınlarını Ermenileri yağmalayarak doyurdular.
- * **Hepsinin Gelip Ermenileri Çarpması.**

Mesele Büyüyor – İç Dinamik: D. Anadolu Ermenilerinin Başvuracak Yeri Yok

* İstanbul başından atıyor:

- * 1) Osmanlı'ya tam entegre «Bolsohay»ların (Amira/Patrikhane) tutumu: «Bunlar Ermeni değil, köylü»
- * 2) Saray:
 - * 1839'la Müslümanları/Kürtleri yabancılaştırdı; cesareti yok.
 - * D. Anadolu Ermenilerini susturmanın en ucuz yolu, Kürtlerin elini serbest bırakmak.

* Fakat, çifte bir ciddi devrim:

- * İstanbul Ermenilerinde devrim:
 - * K. Burjuvazinin yükselişi: 1853'te Ermeni Milleti Nizamnamesi ve Komisyonlar
 - * Vanlı Mıgırdiç Hırimyan'ın patrik oluşu (1869).
- * Doğu Ermenilerinde devrim: Radikal K. Burjuva aydınlarının doğuşu
- * Milliyetçilik yapacak bir b. burjuvazinin bulunmadığı ülkelerde hareketin motoru k. burjuvazi olur ve olay çok radikalleşir.

Mesele Büyüyor – Dış Dinamik: Reform Talepleri/Sözleri

- * Katolik ve Protestan misyonerlerin etkisi: 1789 fikirleri
- * Rus müdahalesi: 1774 K. Kaynarca Ant. Md. 7: Katoliklerden sonra Ortodokslar da uluslararası koruma altında ve Rusya artık devrede: **Şark Meselesi**
- * Batı müdahalesi: 1856 Islahat Fermanı ve Paris Ant. Md. 9: «Padişah, kavmiyet ve diyanet ayırmayarak Hıristiyan halkın da haklarını teyit eden bir ferman yayımlamıştır»
- * 31 Mart 1877 Londra Protokolü Md. 9'un talebi: Reform. Babiali reform yapmayınca, 93 Harbi (1877-78) ve **3 Mart 1878 Ayastefanos md. 16:**
 - * "Ermenistan'dan Rusya askerinin istilası altında bulunup Osmanlı Devleti'ne verilmesi gereken yerlerin boşaltılması oralarda iki devletin dostane ilişkilerinde zararlı karışıklıklara yol açabileceğinden, Osmanlı Devleti Ermenilerin oturdukları vilayetlerde mahalli ihtiyaçların gerektirdiği ıslahat ve düzenlemeyi vakit kaybetmeksizin yapmayı ve **Ermenilerin Kürtlere ve Çerkezlere karşı güvenliklerini sağlamayı taahhüt eder**".
- * İngiliz müdahalesi sonucu **4 Haziran 1878 Kıbrıs Antlaşması:**
 - * "Batumi, Ardahan, Kars Rus işgaline uğrarsa, İngiltere Osmanlı'ya silahlı olarak yardıma gelecektir. Karşılığında Osmanlı, 1) Bölgedeki Hıristiyanların ve diğer tebaanın korunması için gerekli reformları yapmayı; 2) Bu sözünü tutabilmesi için Kıbrıs adasının B. Britanya tarafından işgal edilip yönetilmesini kabul edecektir."
- * İngiliz müdahalesi sonucu, Ayastefanos yerine **13 Temmuz 1878 Berlin md. 61**, bir nokta hariç aynı metin:
 - * "Babiali, Ermenilerin oturdukları vilayetlerde mahalli ihtiyaçların lüzum gösterdiği ıslahat ve düzenlemeleri yapmayı, vakit geçirmeden uygulamayı ve **Çerkeslere ve Kürtlere karşı Ermenilerin güvenliğini sağlamayı taahhüt eder**. Babiali bu yolda alacağı tedbirleri, onların uygulanmasını denetleyecek olan Büyük Devletler'e muayyen zamanlarda bildirecektir" (Büyük Devletler: Avusturya, Almanya, B. Britanya, Fransa, Rusya)
- * Osmanlı Berlin Ant. sonucunda reform meselesinde artık Rusya'ya değil, Müttefiklere karşı sorumlu.⁴

Reform Talepleri/Sözleri Devam Ederken

II. Abdülhamit'in Çözümü

Reform Projeleri Devam Ediyor

- * 1895 Islahat Projesi ve unutulmaya bırakılış (“Egemenlikle bağdaşmaz, zaten eşitlik verdik”, 1897 T-Y Savaşı, 1899-1902 Boer Savaşı, 1905 Rus-Japon savaşı, 1917 Sovyet devrimi)
- * Balkan Savaşından sonra 1913'te geç kalmış bir Osmanlı reform projesi:
 - * 7 vilayette birer müfettişlik, (harita)
 - * Bu müfettişlere İngiliz denetimi (Rus işgaline karşı İngiltere)
- * 1895'i yenileyen 1913 Rus projesi:
 - * Genel Vali bir Osmanlı Hıristiyanı,
 - * Müslüman ve Hıristiyanlardan eşit miktarda oluşan bir Danışma Meclisi,
 - * Yerel kanun çıkaran İl Meclisinde ve ayrıca İlçe İdare Meclislerinde Müslüman ve Hıristiyanların eşit temsili.

* II. Abdülhamit: 1890 Hamidiye Alayları

- * Tek taşla üç kuş:
 - * Ermeni meselesini Kürtlere ihale;
 - * İslam'ı vurgulayarak Kürtleri kazanmak (Bavê Kürdan);
 - * Kürtleri bölmek (büyük/küçük ve Sünni/Alevi aşiretler)
- * Sonuç: Çoğunluk cemaatin azınlık bir cemaati kırımından, Devletin farklı tebaayı kırımına geçiş.

Yoğun Ermeni Yerleşim Bölgeleri

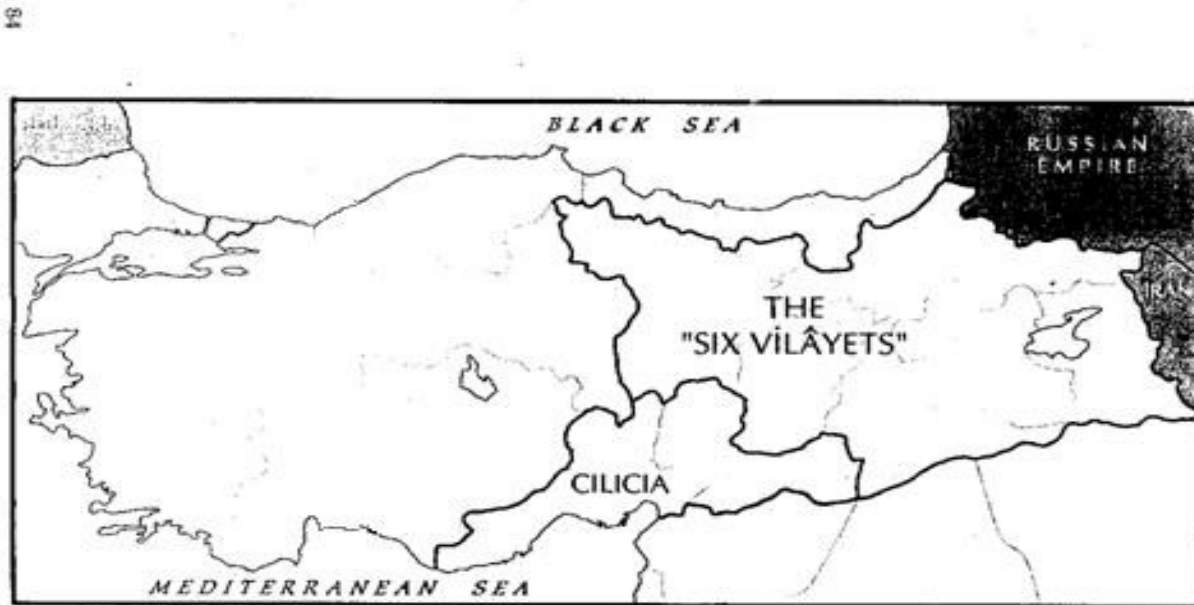

Figure Two: Population in the Six Vilâyets and Cilicia.

Reform Talepleri/Sözleri Sırasında İmparatorluk'ta Genel Durum

Manzara

* Parçalanma duygusu: Balkanlarda bağımsızlık yılları (1806, 1829, 1878, 1908), doğuda Kürt feodal ayaklanmaları (1806→)

* II. Abdülhamit mutlakiyeti – 1876 Anayasasının 1878'de feshi

* D. Ermenileri için 1856 Islahat Fermanı/Paris Antlaşması'ndan beri istenen reformların sürekli ertelenmesi

* Tarafların Zihniyet Yapıları

* Doğu Ermenileri: «Anayasa feshedildi. Babıali'nin reforma niyeti yok; Amira ve Patrikhane aldırıyor. Bizi ancak Avrupa müdahalesi kurtarabilir»

* Devlette ve Müslümanlarda: «Biz savaşırken zenginleşen gâvurlar yabancıların maşası oldular»

* Ermeni Partilerinin Kurulması

* Armenakan (1921: Ramgavar) : 1885 Van

* Hınçak (Çan): 1887 Cenevre (Narodnik). Sosyalist, ihtilalci, bağımsızlıkçı, içeride Patrikhane'ye karşı

* Taşnakzutyun (Ermeni İhtilalciler Fed.): 1890 Tiflis. Burjuva, milliyetçi, özerklikçi

* Partilerin amacı: Önce nefsi müdafaa, o mümkün olmayınca Batı'nın ilgisini çekmek

* «Bulgaristan Modeli»

* O olmayınca gösterileri İstanbul'a transfer (ör. 1896 Osmanlı Bankası baskını)

* Sonuç:

* 1) Ermeni meselesi, Şark Meselesi'nin bir parçası oldu hatta onun yerine geçti;

* 2) Ermeniler Osmanlı'ya yabancılaştılar;

* 3) Reformların savsaklanması sonucunda Ermeni meselesi Osmanlı için bir «beka» sorunu haline almaya başladı.

Reformların Savsaklanması Sonucu: 08 Şubat 1914 Osmanlı-Rus (Yeniköy) Anlaşması

* Önemli hükümler

- * Artık Trabzon'un ilavesiyle «Vilayat-ı Sitte'den “Vilayat-ı Şarkiye”ye dönüşen bölgeye (a- Erzurum, Trabzon, Sivas; b- Van, Bitlis, Harput [Elazığ], Diyarbakır) Büyük Devletlerce seçilecek ve Sultan tarafından atanacak 2 Avrupalı «Umumi Müfettiş». Yetkileri muazzam:
 - * İdareyi, adliyeyi, polis ve jandarmayı denetleme
 - * Yargıçlar dahil bütün memurları tayin ve azletme
- * Hamidiye Alayları yedeğe alınacak, silahları depoya kaldırılacak, herkes askerliğini oturduğu mahalde yapacak.
- * Nüfus sayımı yapılanaya kadar vilayet meclislerinde eşit dinsel temsil.
- * Memur, polis ve jandarma alımları Müslümanlar ile Gayrimüslimler arasında eşitlik ilkesine göre.

* Asıl önemlisi

- * Bu artık bir **Osmanlı-Rus** anlaşması. Sorumluluk Avrupa'ya değil Rusya'ya karşı. Berlin Md 61'den Ayastefanos Md. 16'ya, yani Rusya'ya sorumluluğa **dönüş**.
- * Bu, Rusya sınırına bitişik bir “teritoryal özerklik” demek. Doğu ve K. Doğu Anadolu'nun (Anadolu'nun yaklaşık yarısının) geleceği Rusya'ya bırakılıyor.
- * **Sebebe: İngiltere'nin yeni korkusu: Almanya. Onu ancak Rusya durdurabilir.**

Yeniköy Antlaşması'nda «Umumi Müfettişler»e Bırakılan Bölge

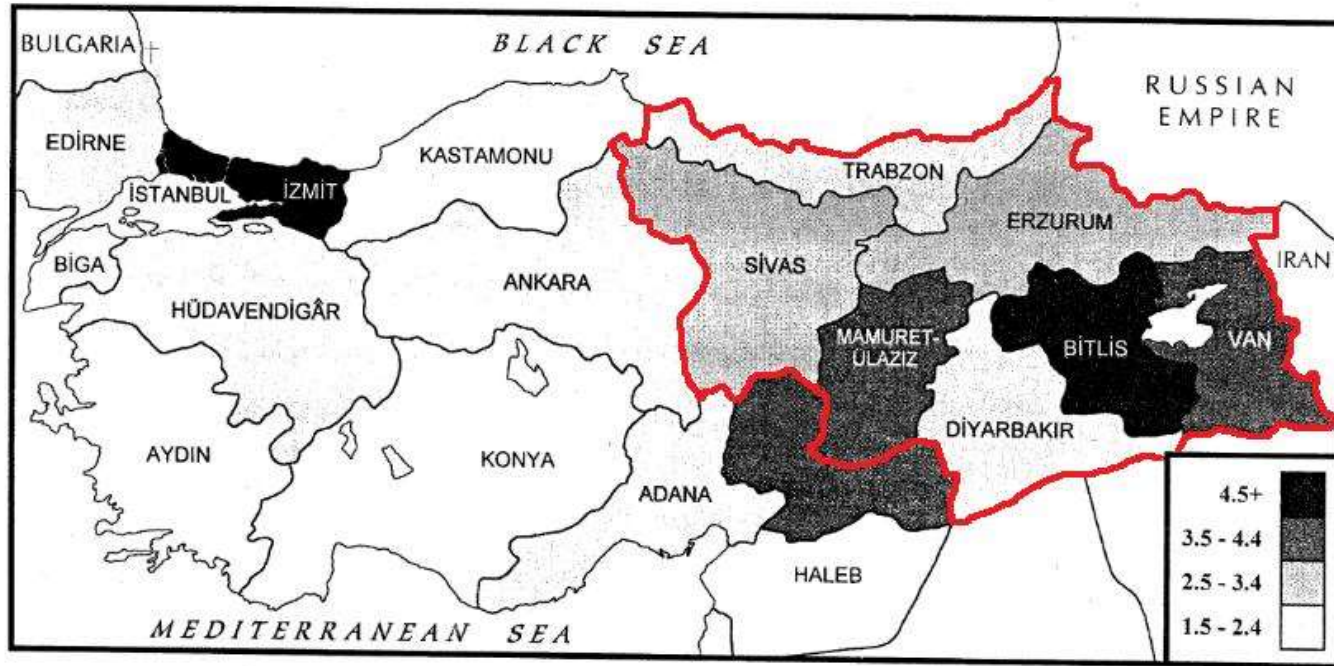

Figure Three: Armenians per square kilometer.

THE POPULATION OF THE OTTOMAN ARMENIANS

İttihat ve Terakki I. Dünya Savaşına Niye Girdi?

- * **Kısa vadede:** Yabancı Umumi Müfettişlerden kurtulmak

- * 14 Temmuz'da yabancı Umumi Müfettişler atandı (Hollandalı ve Norveçli).
- * 1 Kasım'da İttihat ve Terakki savaşa girdi. Sadrazamın bile haberi olmadan.
- * 31 Aralık'ta Umumi Müfettişlerin işine son verdiğini ilan etti.

- * **Orta vadede:** Ermeni meselesinden kurtulmak

- * **Uzun vadede:** Şark Meselesi'nden kurtulmak

- * **Reformlar meselesinde kıssadan hisse:**

Reform talepleri savsaklanırsa **beka** meselesi **mevta** meselesine dönüşebilir...